

УДК 378.147:159.9-051

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-8437.55.2025-1.15>

САВЧИН Мирослав – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, Україна, індекс 82100 (msavchun@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2481-4661>

ВАСИЛЕНКО Леся – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, Україна, індекс 82100 (vasyl.lesia@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2156-5315>

ЗАМІЩАК Марія – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, Україна, індекс 82100 (dpszammeri@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4559-1257>

ЗИМЯНСЬКИЙ Андрій – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, Україна, індекс 82100 (zimyan79@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6175-9895>

КОНЦЕПЦІЯ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ТА ЗАВДАНЬ

Анотація. Мета роботи. Стаття досліджує проблему професійної підготовки майбутніх практичних психологів у контексті сучасних соціокультурних викликів, зокрема російсько-української війни. Проаналізовано теоретичні підходи до формування професійної компетентності, вимоги Державних стандартів освіти та практичний досвід підготовки фахівців. Наголошується на необхідності комплексного підходу, що об'єднує теоретичну, практичну та особистісну складові. Запропоновано модель особистісно-професійного розвитку майбутнього психолога, яка відображає динаміку його становлення. Окреслено ефективні стратегії інтеграції теоретичних знань із практичними навичками, що сприяє якісній підготовці фахівців. Наведено конкретні рекомендації щодо вдосконалення освітнього процесу та підготовки психологів до роботи в умовах підвищеного психологічного навантаження.

Методологія. Окрему увагу приділено методологічним аспектам, розвитку професійної свідомості, самосвідомості, етичним нормам та спеціалізації у певних напрямках практичної психології. Методологічною основою дослідження є поєднання структурно-функціонального, компетентнісного та особистісно орієнтованого підходів до професійної підготовки майбутніх практичних психологів. Застосування комплексного підходу дозволяє визначити найбільш ефективні стратегії інтеграції теоретичних знань із практичною підготовкою.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі процесу професійної підготовки майбутніх практичних психологів з урахуванням сучасних суспільних запитів та викликів. Запропоновано інноваційну модель розвитку професійної компетентності, яка поєднує когнітивний, практичний та особистісний аспекти підготовки. Визначено ключові детермінанти формування професійної ідентичності студентів, окреслено фактори, що впливають на ефективність практичної підготовки, та обґрунтовано необхідність застосування міждисциплінарного підходу.

Висновки. Підготовка майбутніх практичних психологів має поетапний характер, де кожен етап спрямований на формування теоретичних знань, професійних компетенцій та особистісного розвитку. Реалізація принципу суб'єктності в освітньому процесі сприяє самостійності студентів у формуванні власної професійної траєкторії та забезпечує якісну підготовку до практичної діяльності.

Ключові слова: професійна підготовка, практичний психолог, теоретична підготовка, практичні навички, професійний розвиток, особистісне зростання, психологічна компетентність.

SAVCHYN Myroslav – Doctor of Psychology, Professor, Head of the Department of Psychology, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (msavchun@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-248-4661>

VASYLENKO Lesia – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Psychology, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (vasyl.lesia@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2156-5315>

ZAMISHCHAK Maria – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Psychology, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (dpszammeri@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4559-1257>

ZYMIANSKYI Andrii – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Psychology, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (zimyan79@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6175-9895>

THE CONCEPT OF PROFESSIONAL TRAINING OF PRACTICAL PSYCHOLOGISTS: A METHODOLOGICAL ANALYSIS OF THE PROBLEM AND TASKS

Abstract. Purpose of the work. The article explores the issue of professional training of future practical psychologists in the context of contemporary socio-cultural challenges, particularly the ongoing Russian-Ukrainian war. It analyzes theoretical approaches to the development of professional competence, the requirements of national educational standards, and practical experience in specialist training. Emphasis is placed on the necessity of a comprehensive approach that integrates theoretical knowledge, practical experience, and personal development. A model of personal and professional development of future psychologists is proposed, reflecting the dynamic nature of their professional formation. The study outlines effective strategies for integrating theoretical knowledge with practical skills, thereby contributing to the high-quality preparation of specialists. Specific recommendations are provided for enhancing the educational process and preparing psychologists to work under conditions of increased psychological strain.

Methodology. Special attention is given to methodological aspects, the development of professional awareness and self-awareness, adherence to ethical standards, and specialization within specific areas of practical psychology. The methodological framework of the study combines structural-functional, competence-based, and personality-oriented approaches to the professional training of future practical psychologists. The application of an integrated approach makes it possible to identify the most effective strategies for linking theoretical learning with hands-on practice.

Scientific novelty. The scientific novelty of the study lies in the comprehensive analysis of the professional training process of future practical psychologists in light of current societal demands and challenges. An innovative model of professional competence development is presented, integrating cognitive, practical, and personal components of training. The study identifies key determinants of students' professional identity formation, outlines factors influencing the effectiveness of practical training, and substantiates the necessity of an interdisciplinary approach.

Conclusions. The professional training of future practical psychologists is a multi-stage process, with each stage focused on developing theoretical knowledge, professional competencies, and personal growth. The implementation of the principle of subjectivity within the educational process fosters student autonomy in shaping their individual professional trajectories and ensures high-quality preparation for practical work.

Key words: *professional training, practical psychologist, theoretical preparation, practical skills, professional development, personal growth, psychological competence.*

Постановка проблеми та аналіз досліджень. Проблема професійної підготовки майбутнього практичного психолога до ефективної діяльності перебуває в центрі уваги сучасної психологічної науки, психологічної практики, зокрема, психологічної служби в різних сферах життєдіяльності людини та суспільства загалом, коли безперервно змінюються потреби людей, їхні мотиви, цілі, інтереси тощо особливо, в сучасних умовах російсько-української війни. Аналіз теоретичних підходів до проблеми підготовки практичних психологів (Антонова, 2011; Матвієнко, Затворнюк, 2014; Панок, 2002, 2013), вимог Державного освітнього та Державного професійного стандартів, освітніх програм різних університетів, які займаються підготовкою психологів, вивчення досвіду діяльності досвідчених практичних психологів, рекомендації стейкхолдерів та власний досвід підготовки практичних психологів показує, що натеper відсутній автентичний цілісний підхід до проблеми. Так, явно недостатньо акцентується увага на конкретизації методологічної підготовки психологів, реальному оволодінню здатністю до системного аналізу складних психологічних феноменів та особистісній підготовці майбутніх психологів (професійна свідомість та самосвідомість, спрямованість особистості, духовне, моральне, соціальне, психологічне та психічне здоров'я (Савчин, 2019, 2023), володіння особистісними здатностями) (Савчин, 2016).

Більшість дослідників виділяють етапи підготовки майбутніх психологів, зокрема: 1) формування необхідних теоретико-методологічних знань; 2) накопичення власного життєвого досвіду та особистісне зростання; 3) оволодіння професійною майстерністю (професійні вміння, навички); 4) розвиток індивідуального стилю професійної діяльності. Свого часу В. Панок, аналізуючи проблему підготовки практичних психологів, систематизував погляди дослідників проблеми, особливості їх професійної підготовки та виділив три напрями: 1) формування та розвиток професійних умінь і навичок; 2) формування позиції, спрямованості, професійної мотивації, позитивного ставлення до професії; 3) формування професійних і особистісних якостей, що сприяють успішній професійній діяльності (Панок, 2013).

Уважається, що процес професійної підготовки повинен спрямовуватися на формування професійно важливих рис особистості фахівця (психологічний світогляд, спрямованість особистості, навички саморегуляції, розвиток професійної інтуїції, специфічна Я-концепція, альтруїстичні настанови тощо). Самі форми та методи освітньої діяльності з підготовки практичних психологів повинні бути відповідати її змістові та завданням. Це означає, що в освітньому процесі на етапі засвоєння теоретичних знань мають поєднувати академічно-лекційні форми, а наступних – практичні, активні та інтерактивні (семінари, практичні та лабораторні заняття, тренінги, воркшопи тощо). Висловлюються думки, що психологам-практикам доцільно спеціалізуватися в конкретному напрямі практичної психології, а відтак, професійна підготовка повинна базуватися на відборі та поглибленні професійної орієнтації майбутніх фахівців, певній спеціалізації (мікроспеціалізація) в конкретному напрямі праці психолога (психодіагностика, психоконсультування, наприклад, сімейне консультування, дитяча психотерапія, індивідуальна психокорекція девіантної поведінки тощо). Також існує переконання, що одним з методів організації та викладання навчальних дисциплін є ситуаційний підхід. Уважається, що професійна підготовка психолога неможлива без теоретичного і практичного засвоєння етичних норм (психологічна деонтологія) (Синишин, 2019). Студент-психолог має стати не тільки конкурентно спроможним фахівцем, що відповідає сучасним вимогам ринку праці, а й бути інтелектуальною і культурною особистістю. Це означає, що викладацький склад допомагає майбутньому психологу розвиватися як професіоналу і чесній особистості. Професійна підготовка майбутніх практичних психологів має передбачати залучення до освітнього процесу досвідчених професіоналів-практиків (авторські, семінари-практикуми, майстер-класи). За таких умов у студентів є можливість знайомитися з різними методиками, техніками та з особливостями їх практичного використання в конкретній діяльності.

У процесі дослідження професійної підготовки майбутніх психологів автори (Матвієнко, Затворнюк, 2014) вказують на особливості психолого-педагогічних умов та організації освітнього процесу підготовки практичних психологів, зокрема: 1) проектування змісту психологічних дисциплін з орієнтацією на оволодіння майбутніми психологами культурою мислення,

зокрема, позитивного та конструктивного вирішення професійних завдань; 2) застосування в освітньому процесі фундаментальних, понятійних і психотехнічних знань із психології, а також ігрових та творчих методів, які активізують особистісний потенціал майбутніх фахівців, спрямовують і вдосконалюють процес професійної підготовки; 3) урахування в межах підготовки рівня рефлексивності, сформованості умінь самоменеджменту та творчого мислення студентів із метою саморозвитку і самовдосконалення; 4) використання психологічних засобів активізації професійної підготовки студентів у формах цілеспрямованого розвитку професійно важливих якостей; 5) застосування системи психологічного супроводу професійного становлення майбутніх психологів у позанавчальній діяльності (психічна служба, психологічні клуби); 6) використання соціально-психологічних тренінгів професійного й особистісного зростання, спрямованих на активізацію відповідних структур особистості майбутнього спеціаліста; 7) участь у тренінгових групах для оволодіння сукупністю відповідних психологічних знань для самопізнання та здатності до позитивного самоставлення до себе і життя; 8) використання різноманітних тренінгових заходів, спрямованих на вирішення завдань професійної підготовки майбутніх психологів.

Отже, дослідники вважають, що підготовка висококваліфікованих фахівців передбачає поєднання теоретичної підготовки з практичною підготовкою, формуванні компетентностей, професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних виробничих умовах. Практична підготовка майбутніх психологів, зокрема передбачає проходження навчальної, виробничої та переддипломної практик.

Мета статті: дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх практичних психологів у контексті сучасних соціокультурних викликів, зокрема російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу. Наш метаметодологічний аналіз показує, що підготовка практичних психологів включає теоретичну, практичну та особистісну складові, метафорично цілісно і в динаміці особистісно-професійний розвиток практичного психолога можна зобразити у вигляді «трьохповерхової будівлі з фундаментом» та з двома ліфтами (рис. 1).

Фундаментом будівлі є розвиток особистості абітурієнта, стиль життя та його професійний передрозвиток, з першим поверхом – теоретико-методологічна підготовка, другий – практична підготовка, третій – здоровий стиль професійної діяльності та здорова особистість. Один ліфт будови функціонує як особистісний розвиток, а другий – професійний розвиток. Усі «стіни» та «стеля» кожного поверху є взаємопроникливими.

Так, першим фундаментальним напрямом підготовки практичного психолога є теоретична підготовка, що є основою професійної діяльності психолога, оскільки забезпечує глибоке розуміння психологічних процесів, механізмів психіки, особистості та поведінки, розвитку особистості та оволодіння досвідом взаємодії на міжособистісному та соціальному рівнях. Конкретно у плані теоретичної підготовки нами виділені три типи знання, яким доцільно оволодіти практичному психологу, зокрема, методологічним, загально теоретичним, прикладним і практичним. Встановлено, що методологічні знання включають:

1) фундаментальні світоглядні уявлення про людину, про світ, про життєдіяльність людини, про соціальні процеси та тенденції розвитку цивілізації та українського суспільства тощо; 2) знання парадигм психологічної науки, зокрема, природничо-наукової, гуманістичної, конструктивістської та духовної, їх особливості, переваги та обмеження. Так, згідної духовної парадигми духовність особистості є потужним ресурсом для самозцілення та внутрішньої трансформації (Савчин, 2013); 3) знання про гносеологічні, онтологічні, феноменологічні, аксіологічні та праксеологічні підходи до аналізу психологічних феноменів.

Особистісний розвиток	Здоровий стиль професійної діяльності та здорова особистість практичного психолога	Передпро- фесійний і професійний розвиток
	Практична підготовка	
	Теоретико-методологічна підготовка	
	Особистість, світогляд та стиль життя абітурієнта	

Рис. 1. Метафорична модель особистісно-професійного розвитку майбутнього практичного психолога

Окрім того, у методологічному плані студентам слід оволодіти основами епістемології (уявлення про зміст та структуру психологічного знання, зокрема, про живе психологічне знання, яка має значення, особистісний сенс і його можна конструктивно застосувати; про предмет, завдання і сфери застосування психологічного знання, історичний розвиток знання в українській та зарубіжній психології тощо).

Теоретична підготовка майбутнього психолога спрямована на формування у нього цілісного уявлення про особистість, психіку людини, пізнавальну та емоційно-вольову сфери, особистісні якості, морально-духовний розвиток, особливості поведінки в різних умовах життєдіяльності, про чинники функціонування та розвитку психіки та особистості на різних етапах вікового розвитку та соціалізації. Студент-психолог має оволодіти переконанням, що психологічна реальність багатовимірна, а її раціональні та ірраціональні, емоційні та поведінкові складові – основні складові психічного, яке актуалізується у формах свідомості й самосвідомості несвідомого, душевності й духовності, а також в індивідуальності, суб'єктивності та суб'єктності особистості (Савчин, 2024) оволодіти знанням та розумінням психологічних закономірностей, соціально-психологічних та психологічних механізмів, умов та чинників функціонування, розвитку та індивідуальності особистості та психіки. Якраз теоретичні знання дозволяють зрозуміти, як різні чинники, зокрема, біологічні, соціальні, культурні та духовні, впливають на генезу особистості, її поведінки та становлення життєвих орієнтацій. Цей напрям підготовки є основою для формування компетентного фахівця, здатного сприяти як власному розвитку, так і розвитку інших, допомагаючи їм знайти баланс між особистісним благополуччям та професійною реалізацією. Теоретична підготовка практичних психологів передбачає системне засвоєння знань з різних галузей психології та суміжних наук. Це забезпечує не лише базову кваліфікацію психолога, а й дозволяє адаптувати отримані знання до конкретних умов професійної діяльності. Традиційно в теоретичний блок, який вивчають студенти-психологи, є курс загальної, соціальної та вікової психології, психофізіології, психологія особистості, психологія саморозвитку та ін.

Особливе місце у теоретичній підготовці майбутнього психолога належить оволодіння понятійним апаратом психологічної науки, оскільки саме в ньому відображаються сутність предмету науки та його основні характеристики та закономірності, завдяки чому студент засвоює зміст науки, що є основою для використання досягнень психологічної науки у практичній діяльності. Так, система категорій та понять курсу загальної психології дозволяє систематизувати усю сукупність наукових знань. Курс психології особистості забезпечує розуміння сутності самосвідомості, мотиваційних тенденцій, ресурсності особистості, особливостей самовпливів (М. Боришевський), індивідуальних особливостей людини, механізмів її розвитку та взаємодії з оточенням. Важливим є знання про здорову особистість і здоровий стиль життєдіяльності як орієнтири в діяльності майбутнього психолога. Розуміння характеристик здорової особистості дозволяє майбутньому психологу оцінювати рівень емоційної стабільності, соціальної адаптації, самосвідомості та здатності до саморегуляції клієнта, що є критичними для запобігання психічним розладам та розвитку здорових механізмів подолання стресу, страхів, депресії. Крім того, важливим є знання про здоровий стиль життєдіяльності, що дає психологу орієнтири для роботи з клієнтами з підтримки гармонії в житті та збереження психічного здоров'я через позитивні зміни в звичках і поведінці. Для розуміння психофізіологічних основ природи людини важливим є знання з курсу психофізіології, бо вони допомагають краще зрозуміти фізіологічні механізми, які лежать в основі психічних процесів, зрозуміти поведінку людини.

Отже, загальнотеоретичні знання практичного психолога включають уявлення про: 1) психологічні концепції, критерії їх аналізу у плані використання у практичній діяльності; 2) конкретні концепції психіки, свідомості і несвідомого, особистості, структуру, властивості, здатності тощо, норми здоров'я, акцентуації та політологію, соціально-психологічні теорії групи, соціальної та міжособистісної взаємодії тощо; 3) умови, чинники, механізми, закономірності вікового розвитку та соціалізації, зокрема, здорової та з акцентуацією чи відхиленнями у розвитку дитини, молодшого школяра, підлітка, юнака на етапі ранньої та дорослої юності і юнки, дорослого, людини похилої та старечого віків; 4) особливості самосвідомості психічного та особистісного розвитку відповідно до віку (самосвідомість, спонукальна сфера, ресурсність особистості (здібності, характер, воля, стресостійкості, резильєнтності тощо), поведінки та емоційних проявів, індивідуальної свідомості та самосвідомості тощо), інтелект, зокрема,

пізнавальні процеси та здатності; 6) про психологічні умови, чинники, механізми, закономірності навчання (самонавчання і взаємонавчання), виховання (самовиховання і взаємовиховання) та розвитку (саморозвиток та взаєморозвиток) дітей, школярів і дорослого; 7) системи категорій, понять, концептів психологічної науки; 8) теоретичні основи практичної діяльності.

Для засвоєння теоретичних знань, майбутній психолог має здійснювати їх різноспрямований аналіз, зокрема, методологічний (в яких парадигма здобуто знання, бо знання здобуті у позитивістській, гуманістичній, конструктивістській та духовній парадигмах мають свої особливості), гносеологічний (з'ясування сутті, змісту та структури психологічних феноменів), онтологічний (з'ясування умов, чинників та механізмів виникнення, функціонування, розвитку інновацій психології та відновлення феноменів), феноменологічного (проявів та зв'язків психологічних явищ), аксіологічного (ціннісна оцінка психологічних феноменів) та практичного (можливості та особливості застосування психологічного знання у психологічній практиці).

Прикладні знання, якими має оволодіти майбутній психолог, стосуються знань про завдання та засоби (методи, методики, техніки тощо) практичної діяльності, зокрема, виконання трудових функцій (психопрофілактика, психологічна просвіта, психорозвивальна діяльність, особистісно-професійний розвиток та самоосвіти. Так, теоретичною основою здійснення психологічної профілактики є знання про: 1) теоретичні основи її організації та здійснення (рівні, завдання, принципи, форми, методи, особливості планування та проведення, особливості роботи з різними віковими категоріями тощо) та попередження негативних духовно-моральних, соціально-психологічних та психологічних явищ (булінг, мобінг, дезадаптація, дидактогенія, девіантна та суїцидальна поведінка, шкідливі звички, нервово-психічні порушення, емоційне, професійне та особистісне вигорання, різні типи психологічної залежності тощо); 2) складання програм психопрофілактики з виділенням напрямів, завдань та правил вибору, особливостей практичного застосування засобів (методи, методики, техніки, вправи, процедури тощо) та особливостей їх застосування для здійснення духовно-моральної, соціально-психологічної і психосоматичної профілактики та методи оцінки її ефективності; стратегій, напрямів, способів планування та організації; 3) здатність оцінити ефективність психологічної профілактики відповідно до поставлених завдань та врахуванням показників ефективності; 4) знання категорій фахівців, які потенційно можуть допомогти в досягненні завдань цього напрямку діяльності.

У плані здійснення психологічної просвіти студент має оволодіти знаннями: 1) теоретичних основ організації та здійснення психологічної просвіти (мета, предмет, завдання та функції, форми організації); 2) визначення та прогнозування напрямів (потреби окремих груп) та завдання психологічної просвіти; 3) про планування, організацію та реалізацію психологічної просвіти; 4) про засоби (методи, методики, техніки, процедури, конкретні вправи тощо) та особливостей їх добору та застосування для вирішення актуальних завдань психологічної просвіти; 5) критеріїв та показників ефективності психологічної просвіти відповідно до визначених цілей та завдань; 6) про особливості професійної взаємодії (комунікації) з конкретними віковими та професійними групами.

Теоретичною основою надання психологічної допомоги (психодіагностика, психологічне консультування, психологічний супровід та підтримка, психокорекція, психорозвивальна діяльність тощо) є знання: 1) психології особистості, групи, міжособистісної та соціально-психологічної взаємодії (основні поняття, структура, складові та вимоги до реалізації, зміст, механізми відповідно до особливостей розвитку та вікових особливостей, типів духовно-моральних та соціально-психологічних ситуацій, з якими працює психолог тощо); 2) типів клієнтів, сфер, проблем та ситуацій, з якими працює практичний психолог (спектри порушень, зокрема, дезадаптації, відхилення та акцентуації в психічному (інтелект, емоції) та особистісному (самосвідомість, спонукальна сфера, ресурсність) розвитку, поведінці тощо).

У плані психодіагностики майбутній психолог має знати про: 1) предмет, особливості, завдання психодіагностики; 2) організацію та здійснення психодіагностики (етапів психодіагностичного процесу); 3) психометричні основи психодіагностики; 4) показники якості психологічного обстеження; 5) знання методів і методик психодіагностики (класифікація та особливостей їх вибору, критерії якості, вимоги до методів і методик) та особливостей практичного застосування залежно від цілей, завдань та типів клієнтів; 6) теоретичні основи аналізу, оцінки, опрацювання результатів психодіагностичного обстеження, складання рекомендацій та прогнозування психологічного та особистісного розвитку тощо.

Теоретичними основами організації та здійснення психологічного консультування є знання про: 1) сфери застосування, призначення, завдання психологічного консультування; 2) підходи, особливості напрямів, техніки та моделі, види, форми та особливості застосування методів, методик, процедур; 3) чинники впливу на результати тощо); 4) етапи психологічного консультування та їх тривалості; 5) способи аналізу, оцінки ефективності психологічного консультування; 6) способи та підходи до планування психологічного консультування, знання критеріїв та показників ефективності.

Студент має оволодіти теоретичною основою організації та здійснення психологічного супроводу та підтримки, зокрема, знання про: 1) сутність, призначення, завдання та сфери використання; 2) технології, напрями, методи та форми, особливості застосування, чинників, що впливають на результат тощо); 3) етапи психологічного супроводу та підтримки, їх тривалості, способів та підходів до планування; 4) стратегій та засобів (методів, методик, процедур) психологічного супроводу та підтримки, особливостей їх вибору та особливостей застосування залежно від потреб клієнтів та цільової групи, аналізу, оцінки визначення показників ефективності психологічного супроводу та підтримки відповідно до цілей, завдань та показників ефективності.

У плані організації та здійснення психорозвивальної діяльності студент має оволодіти знаннями: 1) гуманістичної, позитивної та духовної психології; сучасних теорій здорового, нормативного розвитку, особистісного зростання, в т.ч. посттравматичного, психолого-педагогічних основ психокорекції та психотерапії, індикаторів (маркерів) здорового розвитку; 2) принципів, видів, сутність та призначення, зміст, завдання та сфери застосування розвивальних технологій; 3) про чинники та механізми аномативного, аномального розвитку; 4) стратегій та засобів (методи, методики, процедури), особливостей їх вибору та застосування для визначених завдань в психорозвивальній та психокорекційній діяльності, оцінки ефективності психорозвивальної діяльності відповідно до потреб та визначених показників ефективності; 5) видів та форм психорозвивальної діяльності, зокрема, психорозвивальних програм, особливостей їх вибору та застосування; 6) типів клієнтів, основних запитів в сфері психорозвивальної діяльності, з якими працює практичний психолог; 7) способів та підходів до планування психорозвивальної діяльності, визначення критеріїв та показників її практичної ефективності.

Практичний психолог має знати про професійні обмеження психологічної практики в ситуаціях медичних, психіатричних та духовних проблем клієнтів та скерування їх до відповідних фахівців (лікар-медик, психіатр, священник), знання можливих ризиків власних впливів та помилок у формуванні прогнозів. Він також має знати основи соціальної та професійної комунікації, технік ведення переговорів (медіація, попередження та вирішення конфліктів тощо), моделей, стратегій співпраці та особливості міжпрофесійного спілкування (комунікацій) із зацікавленими сторонами.

Майбутній практичний психолог має бути зорієнтований на постійний особистісно-професійний розвиток та самоосвіту, що вимагає відповідних знань, зокрема: 1) володіння цілісною концепцією особистості, уявленнями про здорову особистість психолога; 2) уявлення про особливості та практику саморозвивальної діяльності (основні напрями, мета, завдання, смисли, планування, саморегуляція, самокорекція, результати фіксації та узагальнення результатів), уявлення про здоровий стиль професійної діяльності тощо; 3) знання засобів (методи, методики, процедури, техніки, вправи) самоаналізу та самооцінки власного професійного розвитку та особливостей їх практичного застосування для цілей і завдань професійного розвитку та самоосвіти; 4) знання нормативно-правових професійного розвитку практичних психологів; 5) знання способів планування та чинників, форм, видів та способів професійного розвитку та самоосвіти, особливостей їх пошуку та вибору, практичної реалізації; 6) знання теоретичних основ супервізії та інтервізії (поняття, принципи, завдання, напрями, форми, можливості тощо) та нормативно-правові засади її реалізації.

Зауважимо, що важливо, щоб психолог володів оперативним (терміновим) мисленням та оперативною професійною пам'яттю, бо йому завжди доводиться швидко приймати виважені рішення в конкретних ситуаціях.

Другим фундаментальним напрямом підготовки практичного психолога є безпосередня практична підготовка, до професійної діяльності. Цей напрям підготовки майбутніх психологів повинен бути спрямований на формування професійних компетентностей, оволодіння якими

дозволить бути здатним працювати психологом (виконувати трудові функції), що зафіксовані у Державному освітньому та Державному професійному стандартах (для психологів системи освіти). Це означає, що психолог має вміти застосовувати теоретичні знання на практиці під час виконання трудових функцій (знання основних сфер застосування психологічного знання), зокрема:

1) надання психологічної допомоги (діагностика, консультування, супровід, психокорекція, психорозвивальна діяльність; 2) здатність визначати структуру, зміст, види, форми та методи психологічної допомоги; 3) уміння застосовувати теоретичні знання на практиці під час надання психологічної допомоги. Так, при підготовці до реалізації психодіагностичної діяльності він має вміти оперативно орієнтуватися в психометричних основах психодіагностики, вміти їх класифікувати за критеріями якості, добирати конкретні валідні, надійні, стандартизовані та науково-перевірені методи і методики, зокрема, у сфері психологічного обстеження, володіти конкретними методами та методиками психодіагностики та вміти їх практично застосовувати залежно від діагностичних завдань, уміти інтерпретувати результати психодіагностики, планувати комплексні психодіагностичні обстеження, враховуючи чинники, що впливають на його об'єктивність і достовірність та на їх основі формулювати конкретні рекомендації, здійснювати відповідні прогнози щодо психічного та особистісного розвитку, вдосконалення життєдіяльності клієнтів.

У плані організації та здійснення психологічного консультування психолог має вміти визначати конкретну мету, завдання, підходи, добирати техніки, моделі, види, особливості застосування консультування, оперативно враховувати умови, чинники, соціально-психологічні механізми, що впливають на результати; уміти планувати та реалізовувати програму консультування та оцінювати його результативність, постійно фіксувати досвід цього напрямку діяльності.

Виконання завдань психологічного супроводу та підтримки стосується здатності визначати потребу, конкретну мету і його завдання, дотримання стратегії та конкретних, ефективних засобів (методи, методики, процедури, техніки, вправи), планувати психологічний супровід та підтримку, користуватися об'єктивними критеріями та показниками оцінки ефективності.

У плані здійснення психокорекції психолог має вміти визначати потребу, мету, зміст та її завдання з урахуванням вікових особливостей та соціальної ситуації розвитку, складати, планувати, реалізовувати програму, добирати та застосовувати техніки та вправи, процедури, послуговуватися надійними критеріями та показниками оцінювання ефективності результатів та її наслідки.

Для здійснення психологічної профілактики, студент має оволодіти практичними уміннями та навичками, зокрема: 1) здатності оперативно аналізувати та пояснювати психічні явища в конкретній ситуації, ідентифікувати психологічні проблеми та знаходити шляхи їх розв'язання; визначати актуальні напрями, прогнозувати мету і завдання психологічної профілактики відповідно до потреб окремих груп; 2) складати та реалізовувати ефективні та результативні профілактичні програми; 3) обирати та застосовувати ефективні засоби (методи, методики, процедури) та прийоми для реалізації програм психологічної профілактики; 4) послуговуватися надійними критеріями та показниками оцінки ефективності та результативності.

У плані здійснення психологічної просвіти майбутній психолог має оволодіти вміннями, зокрема: 1) прогнозування актуальних напрямів, визначати мету, завдання та зміст психологічної просвіти; 2) організовувати цю діяльність в різних аудиторіях, знання профілів потребуючих; 3) добирати та застосовувати ефективні засоби (методи, методики, процедури) здійснення; 4) оцінювати ефективність психологічної просвіти відповідно до надійних критеріїв та показників; 5) визначення особливостей психічного та особистісного розвитку відповідно до віку (особистості інтелекту, пізнавальних процесів, поведінки та емоційних проявів, індивідуальної свідомості та самосвідомості тощо); 6) врахування знань про міжособистісну та соціальну взаємодію (спілкування, стосунки, впливи).

Загалом практична підготовка майбутнього практичного психолога стосується оволодіння професійними компетенціями та підготовкою до виконання головних завдань практичної діяльності (трудових функцій), виконувати професійні обов'язки, здатність до самоорганізації, планування та підготовки здійснення професійної діяльності, ведення звітної документації, уміння організовувати міжособистісну та соціальну взаємодію (спілкування, стосунки,

впливи), знання типів клієнтів та основних запитів в сфері психологічної профілактики, психологічної просвіти, психологічної допомоги, розвитку, психологічного супроводу та підтримки; знання нормативно-правових вимог до діяльності практичного психолога, основ менеджменту та планування власної трудової діяльності для ефективного виконання трудових функцій.

Одним із напрямів практичної підготовки психолога є готовності до взаємодії з іншими фахівцями, що передбачає здатність встановлювати, підтримувати та розвивати необхідні професійні стосунки та контакти, працювати в команді з профільними фахівцями; застосовувати практичні знання у визначенні потреби в перенаправленні та скеровувати клієнтів до установ або профільних фахівців у випадках, що виходять за межі професійної компетентності практичного психолога. Конкретно це передбачає здатність визначати потребу в перенаправленні та скеровувати до установ охорони здоров'я, соціального захисту, охорони правопорядку, священика.

Майбутній практичний психолог має бути зорієнтований, мотивований та готовий до постійного самовдосконалення, володіти відповідними знаннями, вміннями та навичками: 1) застосовувати теоретичні знання про особистість, особистість психолога, про професійні групи фахівців, міжособистісну та соціальну взаємодію для організації саморозвитку та самоосвіти; 2) здатність планувати та реалізовувати індивідуальну траєкторію професійного розвитку, професійну освіту та самоосвіту відповідно до визначених цілей та завдань; 3) здатність до самооцінювання власної освітньої діяльності та визначення індивідуальних цілей і завдань у професійному розвитку та самоосвіті; 4) складання та реалізація програми особистісно-професійного розвитку та участь у взаємоосвіті (звітування про виконання програми особистісно-професійного розвитку, обмін досвідом самоосвіти); 5) здатність знаходити та обирати ефективні види, форми та способи власного професійного розвитку та самоосвіти відповідно до визначених потреб, цілей та завдань планувати та практично її реалізовувати; 6) застосовувати теоретичні знання на практиці під час супервізії та інтервізії для власної професійної підтримки та розвитку; 7) керуватись нормативно-правовими вимогами у плануванні та реалізації власного професійного розвитку; 8) брати участь в організації власного здорового освітнього та безпечного простору освітньої діяльності та освітньої траєкторії.

Практичний психолог має виробити та постійно підтримувати в себе здоровий стиль майбутньої освітньої професійної діяльності (осмисленість, перспективність, ефективність, конструктивно-позитивна результативність, легкість виконання, оптимальність витрат особистісних ресурсів, поєднаність стилю професійної діяльності з власною індивідуальністю, щоб ця діяльність не заважала повноцінно жити, виконувалася без втрат фізичного, психічного, морального та духовного здоров'я). Нами встановлено, що найефективнішим ресурсом оздоровлення стилю професійної діяльності є систематизація професійного досвіду та підтримання конструктивно-позитивних, не конкурентних професійних стосунків з колегами-професіоналами.

Третім фундаментальним напрямом підготовки психолога є його особистісна підготовка. Аналіз досліджень з проблеми підготовки практичних психологів, реальної практики відбору абітурієнтів та освітньої їх підготовки та діяльності, освітнього та професійного стандартів показує, що явно недостатня увага приділяється особистісній підготовці майбутніх фахівців. Між тим, особистість практичного психолога, окрім інших напрямів готовності, є фундаментальним чинником конструктивно-позитивної результативності та ефективності його майбутньої професійної діяльності. Головною метою особистісного розвитку є володіння здоровою особистістю (самосвідомість, спонукальна сфера, емоційна зрілість, багатство емоційного життя, здатність керувати емоціями, почуттями та переживаннями, емпатійність, розвиненість загального, емоційного, соціального та духовного інтелектів), здатність до самопізнання та творчості, володіння психічним, психологічним, соціальним, моральним та духовним здоров'ям та володіння здоровим стилем життя (психологічна, соціально-психологічна, моральна та духовна складові).

Конкретно, завданням особистісної підготовки психолога у плані професійної діяльності є розвиток, зокрема:

1) свідомості (в т.ч. професійної) та самосвідомості особистості (адекватне уявлення про себе, позитивне самостварення, позитивно-конструктивна самооцінка, саморефлексія, володіння адекватними та ефективними засобами самовпливу (самоконтроль, саморегуляція,

самонавчання, самовиховання, саморозвиток тощо); володіння автентичною психологічною, соціальною в т.ч. професійною, статевою, моральною та духовною ідентичностями; володіння здоровими стратегіями і тактиками розв'язання життєвих і професійних проблем, попередження та подолання особистісних криз та міжособистісних конфліктів, залежностей тощо;

2) спонукальної сфери (морально-духовна спрямованість та гуманістичність потреб, життєвих цілей та багатство інтересів, намірів, моральність та духовність ідеалів, здатність моральними способами задовольняти потреби у самовираженні, самореалізації, самоактуалізації та самоствердженні та ін.);

3) потенціалу особистості (загального, емоційного, соціального та духовного інтелектів; здібностей, в т.ч. здібностей працювати з людьми (емпатійність); цілісного, розвиненого, гармонійного та морально спрямованого характеру, в т.ч. волі як його стрижня; резильєнтність і стресостійкість тощо);

4) здорової соматичної основи особистості (оптимальний тип нервової системи та темпераменту, відсутність психосоматичних захворювань).

Окрім того, особистісний розвиток майбутнього психолога передбачає оволодіння загальними здатностями переживати, думати, рефлексувати; здатностями забезпечувати власну життєдіяльність (стратегування, постановка життєвих цілей, осмисленість життя, вибір життєвого шляху, саморегуляція, пошук смислу життя та ін., володіння життєвими технологіями тощо), а також духовними здатностями вірити, любити, творити добро і боротися зі злом, творити свободу та відповідальність, надіятися та ін. Особистісна підготовка психолога також передбачає володіння гуманістичним світоглядом (автентичного ставлення до себе, адекватне уявлення про людину, у світ, про життєдіяльність людини та трансцендентну сферу), повага до гідності та унікальності кожної людини, готовність без осуду підтримувати клієнта у всіх ситуаціях взаємодії з ним.

Вирішення завдань професійної підготовки практичних психологів вимагає відповідного наукового (наукові дослідження кафедри, монографії, статті), методичного (підручники, методичні посібники, методичні рекомендації), інформаційного та організаційного забезпечення. Однією із зовнішньою умовою особистісно-професійного становлення практичного психолога є створення здорового та психологічно безпечного освітнього простору та організація освітньої діяльності передбачає: 1) знання нормативно-правової основи освітнього процесу та вимог до організації освітнього процесу, психологічної безпеки освітнього простору, функціонування психологічної служби в закладі освіти; 2) знання способів та підходів планування індивідуальної освітньої траєкторії (вибіркові дисципліни, спеціалізація).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Проведений методологічний аналіз показує, що концепція підготовки практичних психологів включає такі цілі та завдання: 1) оволодіння методологічним, теоретичним, прикладним і практичним знанням; 2) оволодіння професійними компетенціями та здатностями працювати практичним психологом; 3) оволодіння здоровою особистістю, в т.ч. гармонійним світоглядом, здоровим стилем життя; 4) оволодіння здоровим стилем професійної діяльності. Реалізація зазначених завдань розпочинається з перших етапів навчання, звичайно, з різними рівнями виконання. Так, на першому етапі (1–2 курсі) студенти вирішують завдання оволодіння методологічним і теоретичним знанням, активно займаються розвитком власної особистості та оволодівають здоровим стилем життя шляхом реалізації програми особистісно-професійного розвитку, оволодівають доступними професійними техніками і вправами. На другому етапі (2–3 курсі) студенти оволодівають прикладним знанням у сфері психологічної практики, допомоги, психологічного супроводу. На завершальному етапі (3–4 курсі) студенти-психологи активно оволодівають професійними компетенціями та трудовими функціями, виробляють у себе здоровий стиль професійної діяльності.

Зasadничою основою організації освітнього процесу є реалізація принципу суб'єктності майбутніх психологів: прогнозування студентом освітньої траєкторії, в т.ч. індивідуально-вибіркової складової, створення освітньої програми, складання індивідуальних програм особистісно-професійного розвитку та публічний їх захист, організація взаємоосвіти.

Перспективи подальшого дослідження. На основі проведеного методологічного аналізу можна окреслити такі перспективи підготовки майбутніх практичних психологів:

1) Посилення інтеграції знань. Важливо розширювати міждисциплінарний підхід до підготовки психологів, забезпечуючи глибший зв'язок між методологічними, теоретичними, прикладними та практичними знаннями. Це дозволить формувати цілісне розуміння професійної діяльності.

2) Розвиток освітніх траєкторій на основі суб'єктності. Подальше впровадження принципу суб'єктності студентів сприятиме зростанню їхньої мотивації, автономії та відповідальності за власний професійний розвиток. Це може реалізовуватися через персоналізовані освітні програми, індивідуальні плани та менторства.

3) Посилення акценту на формування здорової особистості. Розширення програм розвитку здорової особистості майбутнього психолога, включаючи світогляд, емоційну стійкість і здоровий стиль життя, є перспективним напрямом, що забезпечить професійну стійкість та ефективність у майбутній діяльності.

4) Поглиблення практичної підготовки. Необхідним є збільшення обсягу і якості практичної підготовки студентів на базі реальних закладів освіти, охорони здоров'я, соціальних установ, що сприятиме кращому засвоєнню професійних компетентностей.

5) Розвиток інноваційних форм навчання. Використання інтерактивних методів, цифрових інструментів, симуляцій і проєктного навчання, що відкриває нові можливості для формування майбутнього психолога.

6) Формування навичок саморефлексії та етичної відповідальності. Системна робота над розвитком здатності до самопізнання, саморефлексії та дотримання етичних норм у професійній діяльності має стати невід'ємною частиною освітнього процесу.

Література

- Антонова Н.** Ціннісні орієнтації студентів з різним типом готовності до професійної діяльності психолога. *Практична психологія та соціальна робота*. 2011. № 2. С. 31–35.
- Матвієнко О., Затворнюк О.** Професійна підготовка майбутніх психологів як психолого-педагогічна проблема. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2014. вип. 1 (1). С. 215–220.
- Панок В.** Професійне становлення практичних психологів: досвід і перспективи. *Психологія і суспільство*. 2013. № 3. С. 135–141.
- Панок В.** Реформування змісту, форм і методів підготовки практикуючих психологів як нагальна вимога суспільної практики. Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів у вищих навчальних закладах. Київ : ніка-центр, 2002. С. 18–28.
- Савчин М.В., Василенко Л.П.** Вікова психологія: навч. посіб. 5-те вид., перероб., доповн. Київ : ВЦ «Академія», 2021. 376 с. (Серія «Альма-матер»).
- Савчин М.В.** Духовна парадигма психології: монографія. К. : Академвидав, (серія «Монограф»). 2013. 252 с.
- Савчин М.В.** Загальна психологія: підручник. 4-те вид., допов. Київ : ВЦ «Академія», 2024. 352 с.
- Савчин М.В.** Здатності особистості: монографія. К. : Академвидав, 2016. 288 с.
- Савчин М.В.** Здоров'я людини: духовний, особистісний і тілесний виміри: монографія. Дрогобич : ПП «Посвіт», 2019. 232 с.
- Савчин М.В.** Метаметодологічний аналіз проблем розвитку психологічної науки та психологічної практики: нові завдання у контексті післявоєнної перебудови. *Національно-визвольний формат ціннісної трансформації суспільних відносин в Україні: збірник тез Міжнародного наукового семінару, 21 квітня 2023 р.* Інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка». Львів, Видавництво Львівської політехніки, 2023. 112 с. С. 104–108.
- Синишин В.В.** Особливості професійної підготовки майбутніх практичних психологів у контексті сучасних вимог. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* 2019 р. № 63, Т. 1. С. 65–69.

References

- Antonova, N.** (2011). Tsinnisni oriiientatsii studentiv z riznym typom hotovnosti do profesiinoi diialnosti psykhologa [Value orientations of students with different types of readiness for professional activity as a psychologist]. *Praktychna psykhologhiia ta sotsialna robota – Practical Psychology and Social Work*, (2), 31–35 [in Ukrainian].
- Matviienko, O., & Zatvornyyuk, O.** (2014). Profesijna pidhotovka maibutnikh psykhologiv yak psykhologo-pedahohichna problema [Professional training of future psychologists as a psychological and pedagogical problem]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia "Psykhologichni*

- nauky*” – *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series "Psychological Sciences"*, 1 (1), 215–220 [in Ukrainian].
- Panok, V.** (2013). Profesijne stanovlennia praktychnykh psykholohiv: dosvid i perspektyvy [Professional development of practical psychologists: experience and prospects]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, (3), 135–141 [in Ukrainian].
- Panok, V.** (2002). Reformuvannia zmistu, form i metodiv pidhotovky praktykuiuchykh psykholohiv yak nahalna vymoha suspilnoi praktyky [Reforming the content, forms and methods of training practicing psychologists as an urgent requirement of social practice]. *Problemy pidhotovky i pidvyshchennia kvalifikatsii praktychnykh psykholohiv u vyshchykh navchalnykh zakladakh – Problems of training and advanced training of practical psychologists in higher educational institutions* (pp. 18–28). Kyiv : Nika-tsentr [in Ukrainian].
- Savchyn, M.V., & Vasilenko, L.P.** (2021). Vikova psykholohiia [Age psychology]. (5th ed., pererob., dopov.). Kyiv : VC “Akademiia” [in Ukrainian].
- Savchyn, M.V.** (2013). Dukhovna paradyhma psykholohii [Spiritual paradigm of psychology]. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
- Savchyn, M.V.** (2024). Zahalna psykholohiia [General psychology]. (4th ed., dopov.). Kyiv : VC “Akademiia” [in Ukrainian].
- Savchyn, M.V.** (2016). Zdatnosti osobystosti [Personality abilities]. Kyiv : Akademvydav [in Ukrainian].
- Savchyn, M. V.** (2019). Zdorovia liudyny: dukhovnyi, osobystisnyi i tilesnyi vymiry [Human health: spiritual, personal and physical dimensions]. Drohobych : PP “Posvit” [in Ukrainian].
- Savchyn, M.V.** (2023). Metametodolohichniy analiz problem rozvytku psykholohichnoi nauky ta psykholohichnoi praktyky: novi zavdannya u konteksti pisliavoiennoi perebudovy [Metamethodological analysis of the problems of the development of psychological science and psychological practice: new tasks in the context of post-war perestroika]. *Natsionalno-vyzvolnyi format tsinnisnoi transformatsii suspilnykh vidnosyn v Ukraini: Zbirnyk tez Mizhnarodnoho naukovo seminaru – National-liberation format of value transformation of social relations in Ukraine: collection of abstracts of the International Scientific Seminar, 21 kvitnia 2023 r.* (pp. 104–108). Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki [in Ukrainian].
- Synyshyn, V.V.** (2019). Osoblyvosti profesiinoi pidhotovky maibutnikh praktychnykh psykholohiv u konteksti suchasnykh vymoh [Peculiarities of professional training of future practical psychologists in the context of modern requirements]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh Pedagogy of the formation of a creative personality in higher and general education schools*, (63, Vol. 1), 65–69 [in Ukrainian].